

УДК 336:336.77(477)

СВІТОВІ ТЕОРІЇ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ФІНАНСОВОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

Воробйова О.І., Воробйов Ю.М.

*Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського
E-mail: vorobyov_120758@mail.ru*

Розкрито основні світові теорії фінансово-кредитних відносин. Досліджено еволюцію наукових поглядів на фінансово-кредитні відносини. Визначено вплив світових теорій фінансово-кредитних відносин на становлення та розвиток фінансової науки в Україні.

Ключеві слова: світові економічні теорії, фінансово-кредитні відносини, фінансова наука.

ВСТУП

В сучасних умовах, коли відбувається розвиток ринкових відносин в Україні, виникає потреба у більш глибокому та всебічному дослідженні категорій фінансів і кредиту, розкриття всіх можливостей, закладених у цих категоріях, для подальшого наукового і практичного застосування для розвитку фінансово-кредитної системи держави, фінансової науки і практики. Для цього доцільно розкрити багатоманітність наукових поглядів на функціонування цих категорій, що розширює можливість їх творчого осмислення і практичного застосування в процесі розвитку фінансової науки в Україні. З огляду на багатоваріантність ролі та місця фінансово-кредитних відносин, стає зрозумілим особливий інтерес до світових теорій цих відносин, які є значним підґрунтям сучасної фінансової науки в Україні. У цьому напрямі важливим є осмислення економічної думки стосовно розвитку фінансово-кредитних відносин в соціально-економічних системах, зокрема наприкінці ХХ століття. Означений період характеризується змінами у структурі виробництва, інтенсивним розвитком кредитних відносин, якісними зрушеннями у структурі споживання, а також зростанням потреб у значних обсягах фінансових ресурсів, які неможливо задовольнити за рахунок внутрідержавного фінансового перерозподілу.

Теоретичні напрацювання щодо сутності фінансово-кредитних відносин та посилення їхньої ролі в процесах соціально-економічного розвитку набули значного поштовху в дослідженнях багатьох учених, особливо тих, які представляли неокласичний напрям економічної теорії. Такі обґрунтування можливо знайти у працях одного із засновників цього напрямку А.Маршалла, який зосередив увагу на нових можливостях гарантованого і прибуткового розміщення заощаджень індивідуальних власників в активи фінансово-кредитних установ [1, с. 273]. Питання щодо розвитку фінансово-кредитних відносин розкривалися в працях таких провідних зарубіжних вчених як А. Пігу, І. Фішера, Дж. Хікса, Дж. М. Кейнса, М. Фрідмана, Р. Хоутрі, Р. Лукаса, Й. Шумпетера, а також вітчизняного ученого М. Туган-Барановського. Роботи цих авторів стали підґрунтям для подальшого осмислення і розвитку теорії фінансово-кредитних відносин, опанування нових наукових методів та інструментів, які все більше застосовуються

в процесі дослідження категорій фінансів і кредиту, їх використання в умовах інтеграції та глобалізації світової економіки.

Мета статті полягає у висвітленні зарубіжних теорій фінансово-кредитних відносин та визначення їхнього впливу на розвиток фінансової науки в Україні.

ВИКЛАДАННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У зарубіжних економічних теоріях погляди науковців на фінансово-кредитні відносини розділилися на два базові напрями:

- концепція ефективного розміщення ресурсів в економіці;
- концепція стимулювання економічного зростання за допомогою змін у грошовій базі.

Представники першої концепції звертають увагу на суспільну роль фінансово-кредитних установ через посередництво між економічними суб'єктами з метою подолання невідповідності при розміщенні фінансових ресурсів, оскільки на їхню думку, розподіл ризиків інвестиційної діяльності між інвесторами і фінансово-кредитними установами сприяє ефективнішому розміщенню грошових капіталів. Найбільш відомим представником цього напрямку можна вважати англійського вченого А. Пігу – засновника теорії добробуту [2, с. 69].

На думку А. Пігу, трансформація капіталу відбувається під дією таких вагомих чинників, як тягар невизначеності (ризик інвестування) і тягар очікування (відстрочення використання благ). Саме фінансово-кредитні установи згладжують ризик інвестування, управляють ним та отримують доходи за рахунок диверсифікації ризиків. Принциповим положенням теорії А. Пігу є також твердження про те, що реальні і потенційні інвестори – це різні особи. А. Пігу запропонував розподіляти ризики при інвестуванні капіталу. Він запропонував назвати інструмент, що дає змогу реалізувати розподіл ризиків – «система гарантій», тобто фінансово-кредитні установи. Отже, за теорією А. Пігу, фінансово-кредитна система виступає посередником між потенційними і реальними інвесторами, бере на себе інвестиційні ризики і забезпечує раціональний розподіл грошових капіталів і, як наслідок, економічне зростання [2, с. 70].

Основні наукові положення А. Пігу були розвинуті англійським ученим Дж.М. Кейнсом, який висунув ідею про збільшення (зменшення) обсягів споживання залежно від зміни обсягів доходу та заощадження певної його частини. Дж.М. Кейнс обґрунтував, що заощадження автоматично не перетворюються в інвестиції, що призводить до перевищення сукупної пропозиції над попитом, а в кінцевому підсумку – до кризи надвиробництва та економічного спаду. Для протидії цьому негативному явищу вчений пропонував проведення стимуляційних заходів на державному рівні, які б сприяли трансформації заощаджень в інвестиції. Довівши вплив ефекту мультиплікатора на зростання національного доходу, вчений ще раз підкреслив роль фінансово-кредитних установ в трансформації заощаджень в інвестиції та їх розміщення у виробничий капітал. Підтримку цього процесу Дж.М. Кейнс рекомендував здійснювати на основі кредитної експансії з боку центрального банку країни шляхом впливу на рівень процентних ставок комерційних банків,

зменшення яких приведе до зростання обсягів інвестицій та доходів економічних суб'єктів і навпаки [3].

Розробки А. Пігу та Дж.М. Кейнса мають вагомe значення для розвитку вітчизняної фінансової науки і практики. Зокрема, ідея впливу центрального банку на формування процентних ставок за кредитом має безперечне значення для розвитку вітчизняного виробництва. Проблема полягає в тому, що на протязі всього існування України як самостійної держави лише у період 2003-2004 і 2006-2007 рр. процентні ставки за кредитами були більш-менш таким, що давали змогу вітчизняним суб'єктам господарювання реального сектору використовувати кредитні ресурси для свого розвитку. Отже, більш активне запровадження у вітчизняну фінансово-кредитну теорію і практику ідей Дж.М. Кейнса можливо покращить ситуацію з формуванням процентних ставок за кредитами для виробничих підприємств.

Світова економічна криза середини 70-х років ХХ століття супроводжувалася некерованою інфляцією. Необхідна була програма виходу з цієї ситуації. Так, М. Фрідман, спираючись на свою теорію грошей, запропонував жорстку програму подолання інфляції. Концепція М. Фрідмана увійшла в економічну теорію під назвою «монетаризм». З усієї сукупності засобів впливу на економіку в умовах ринку М. Фрідман віддавав перевагу монетарній політиці. Він відстоював ідею, що державне регулювання грошово-кредитної (монетарної) сфери буде успішним за умови впливу центральних банків на обсяги і характер діяльності комерційних банків, а відтак – економічних суб'єктів. Таку мету можна досягти завдяки застосуванню різноманітних монетарних методів прямого і непрямого впливу: регулювання облікової ставки і норми обов'язкового резервування, здійснення операцій на відкритому ринку, рефінансування [4, с. 189].

Внесок М. Фрідмана в теорію фінансово-кредитних відносин полягає в ретельному дослідженні механізму зворотного впливу грошей на товарний ринок, монетарних інструментів та монетарної політики на розвиток економіки. Монетарна концепція стала основою грошово-кредитної політики, яка нині є найважливішим важелем державного регулювання.

Проте необхідно зазначити, що монетарна концепція М. Фрідмана, хоча і отримала значного розповсюдження, у т.ч. активно застосовується у фінансово-кредитній системі України, але її ефективність не завжди підтверджується практикою. Слід відмітити, що в Україні використання монетарних інструментів впливу з боку НБУ (центрального банку) на комерційні банки має дещо менше значення, аніж при їх використанні в фінансово-кредитних системах розвинених країн. Проблема тут полягає в тому, що монетарні важелі НБУ мають значення для впливу на комерційні банки лише частково. Хоча НБУ і має великий вплив на комерційні банки, але специфіка вітчизняного фінансово-кредитного бізнесу така, що банки лише частково виконують вимоги центрального банку. Практично усі українські банки ведуть тіньову діяльність, що призводить до негативних наслідків у фінансово-кредитній політиці. Заходи з боку НБУ не завжди впливають на діяльність комерційних банків. Прикладом такого положення можливо назвати спекулятивні дії з іноземною валютою, яку восени 2012 року здійснювали десяток

великих банків України, а втручання з боку НБУ лише призупинило спекулятивні дії, але не призвело до покарання комерційних банків, які займалися спекулятивними операціями.

Монетарну теорію економічного циклу розробив ще один англійський учений Р. Хоутрі. Йому належить пріоритет створення теорії, яка пов'язує споживчі доходи й витрати з економічним циклом. Фінансово-кредитна система є важливою складовою його моделі, тому що саме приплив грошей із банків для задоволення потреб суб'єктів господарювання веде до поліпшення доходів. Р. Хоутрі вважав, що економічний цикл – це суто грошове явище, зумовлене коливанням грошового попиту й відповідними змінами в наданні кредитів. Якщо попит на гроші зростає, банки збільшують кредит і полегшують умови його надання, зменшується ставка процента. такі дії банків є результатом зростання рівня цін, ділової активності і збільшення швидкості обігу грошей. Але з розвитком цього процесу банки стають обережнішими і, побоюючись розвитку інфляції, підвищують ставку процента, обмежують і навіть скорочують кредитування. В результаті відбувається спад економічної активності. На основі своєї теорії Р. Хоутрі дійшов висновку, що циклічні коливання ділової активності можна пом'якшити через розумну грошово-кредитну політику [4, с. 190].

Монетарна теорія Р. Хоутрі має значення для розвитку фінансової науки в Україні, зокрема щодо вдосконалення теоретико-методологічних аспектів грошово-кредитної політики. Концептуальні положення цієї теорії можуть бути використані в процесі формування грошово-кредитної політики з урахуванням економічних циклів, які є характерними для країн з розвинутою ринковою економікою.

У розвитку фінансово-кредитних відносин важливу роль відіграють очікування економічних суб'єктів щодо майбутніх доходів, процентних ставок, витрат тощо. У зв'язку з цим проблему очікувань дослідив американський учений Р. Лукас, який запропонував теорію раціональних очікувань. У своїх дослідженнях учений виходить з того, що економічні суб'єкти не схильні пасивно очікувати змін економічного курсу. Спираючись на широку інформацію, вони передбачають наслідки грошово-кредитної та фіскальної політики, приймають раціональні рішення. Оскільки при формуванні своїх очікувань економічні суб'єкти використовують наявну доступну інформацію раціонально, то їхні рішення також будуть раціональними, а, отже, сприяють максимізації власного добробуту. Історична практика підтвердила, що при оцінюванні та розрахунках фінансово-кредитних відносин слід враховувати й ефект зміни раціональних очікувань [4, с. 191].

Теорія раціональних очікувань дуже важлива в сучасних умовах, коли постійні зміни в економіці призводять до зміни результатів фінансово-кредитних відносин. Отже, індивідуальні та інституціональні інвестори, приймаючи раціональні рішення, базуються на оцінці наявної інформації, а тому їх рішення можливо вважати раціональними. Зокрема, небажання інвесторів вкладати грошові капітали в економіку України якраз базуються на оцінці інформації щодо ситуації в Україні, постійних змін правил фінансово-господарської діяльності, невідповідності законодавчої бази принципам, що декларуються політичними лідерами країни.

Проблема раціональних очікувань знайшла свій подальший розвиток у так званій теорії «рефлексивності», яку запропонував Дж. Сорос. Сутність цієї теорії полягає в тому, що очікування інвесторів і довіра до фінансово-кредитної системи – це інформаційно-психологічні категорії суто суб'єктивного характеру. Згідно з цією теорією інвестор діє за такою схемою, яку він очікує від інших інвесторів, тобто відбувається координація вибору інвесторів у цілому. Ця теорія є дуже актуальною для сучасних фінансових ринків, де роль очікування вже очевидна та підтверджена багатьма фактами [4, с. 191]. Для України впровадження концептуальних положень цієї теорії в фінансову науку та практику має велике значення, тому що на її базі можливо обґрунтувати механізм поведінки вітчизняних і зарубіжних інвесторів, оцінити та спрогнозувати обсяги інвестицій в окремі сектори економіки, регіони, види економічної діяльності, суб'єкти господарювання та фінансові інструменти.

Починаючи з 1950-х років ХХ століття і до теперішнього часу, все більше вчених-економістів звертають увагу на залежність взаємозв'язку між величиною заощаджень та інвестицій від ступеня розвитку фінансово-кредитної системи. В основі реалізації фінансово-кредитних відносин на сучасному етапі лежить теорія фінансового посередництва, предметом дослідження якої є зміст та механізми роботи фінансових посередників.

Ідея ефективного розподілу ресурсів в економіці на основі подолання невизначеності результату інвестування, зниження ризику вкладень і збільшення кількості альтернативних фінансових активів була досліджена в роботах Р. Голдсмита, Дж. Герлі, Е. Шоу, У Зібера, Х. Патрика, М. Фрідмена тощо. Вони звернули увагу на функціональну єдність фінансових посередників, в основу якої покладено принцип випуску ними власних зобов'язань для запозичення коштів в індивідуальних вкладників та передачу їх інвесторам в обмін на їх прями зобов'язання [4, с. 192].

Особливий характер фінансового посередництва полягає в тому, що фінансові посередники здійснюють купівлю та наступний продаж різноманітних фінансових інструментів. У процесі фінансово-кредитних відносин відбуваються перетворення фінансових інструментів одного виду, якими є зобов'язання позичальників, на фінансові інструменти іншого виду, які вкладники отримують від посередників в обмін на кошти. Таким чином, перші опосередковано беруть участь у зовнішньому фінансуванні шляхом придбання фінансових інструментів. Такий процес перетворення отримав назву трансформація активів, а фінансові посередники стали «перетворювачами» активів. Певною заслугою фінансових посередників є те, що вони створюють для своїх кредиторів більш привабливі форми зобов'язань за рівнем ліквідності, забезпеченості та ризику [4, 192].

Розвиток теорії фінансового посередництва, що простежувався у 1970-ті роки ХХ століття, в основному обмежувався дослідженнями діяльності банків на ринку фінансових послуг. Ці проблеми знайшли своє висвітлення у працях Ш. Деря, Г. Братана, Х. Дугласа, Д. Ревелла тощо [4, с. 193].

Еволюція фінансових ринків у 70-80-ті роки ХХ століття, супроводжувалася активністю фінансово-кредитних установ, що призвело до інституціоналізації заощаджень та інвестицій, а це в свою чергу, сприяло появі нових фінансових

інструментів, диверсифікації каналів переміщення коштів між вкладниками та позичальниками на основі непрямого фінансування. У зв'язку з цим економісти почали пов'язувати економічний розвиток з розвитком фінансово-кредитної системи та зростанням активності фінансових посередників [5, с. 25-30].

У той час дослідження специфіки діяльності фінансових посередників здійснювалося на основі двох теоретичних підходів: а) трансакційного; б) інформаційного.

Перший трансакційний підхід базується на тому, що основним завданням фінансових посередників є задоволення фінансових потреб клієнтів, тобто вкладників та позичальників, на більш прийнятних умовах і з меншими споживчими трансакційними витратами, порівняно з прямим фінансуванням. Це забезпечувалося в процесі реалізації фінансових активів та послуг із відповідними характеристиками на певний строк з урахуванням прийнятного рівня доходності та підтриманням необхідного рівня ліквідності. Основними представниками цього підходу були Д. Бенстон і К. Сміт [6, с. 78].

Другий інформаційний підхід в теорії фінансового посередництва досліджувався в наукових працях Д. Акерлофа, М. Спенса і Д. Стигліца, а потім в працях Х. Ліленда, Д. Пайла, Т. Кемибелла, В. Крекоу, Д. Бойда та Б. Прескотта. Сутність цього наукового підходу полягає в тому, що було визначено існування асиметричності інформації в умовах ринку, внаслідок чого окремі його учасники є більш інформованими порівняно з іншими. Під час розробки та реалізації фінансових активів і послуг фінансові посередники одночасно виконують функції інформаційних посередників у процесі збору та продажу надійної інформації потенційним кредиторам про визначені класи активів, що суттєво розширює межі фінансування та сприяє розвитку фінансового ринку. За таких умов фінансові посередники отримують додаткові переваги порівняно з іншими конкурентами та кредиторами на ринку капіталу, що дає їм змогу не обмежуватися інформаційною діяльністю, а спеціалізовану інформацію використовувати з метою самостійного придбання фінансових активів. Отже, необхідними умовами для здійснення нормальної посередницької діяльності є формування достатньої суми власного капіталу посередника та висока якість придбаних ним фінансових активів, тобто активів з відносно низьким ризиком [6, с. 81-82].

Таким чином, у 70-80-ті роки ХХ століття на основі узагальнення трансакційного та інформаційного підходів виникла «традиційна» теорія фінансового посередництва, яка досліджувала роль фінансових посередників і причини існування фінансового посередництва.

У 90-х роках ХХ століття зарубіжні економісти-фінансисти почали активно досліджувати особливості фінансово-кредитних систем окремих країн і наслідки впливу інтеграції та глобалізації на ринок фінансових послуг. До розробок цього періоду відносяться праці Ф. Дерека, В. Малпаса, О. Доннела, Б. Балларіна та інших.

З аналізу наукових праць зарубіжних учених щодо місця і ролі фінансового сектору в соціально-економічній системі держави, можна виділити два протилежні погляди:

1) відповідно до концепції сучасного монетаризму фінансовий сектор – детермінанта економічного розвитку, а відтак, збільшення масштабів фінансових ринків сприяє підвищенню ефективності економіки. Диспропорції у розвитку фінансового сектору – тимчасове явище, якого можна і слід уникнути;

2) функціонування фінансового сектору в сучасних умовах характеризується певними суперечностями, що перетворюють його на відносно самостійну сферу та вказують на поглиблення розриву між фінансовим і реальним секторами економіки.

Українська фінансова наука розглядаючи ці два протилежних підходи до місця і ролі фінансового сектору в сучасній фінансово-кредитній системі все більше схиляється до другого погляду. Це обумовлено особливостями розвитку і значення фінансового і реального секторів в соціально-економічній системі України. Наукові дослідження українських учених-економістів і практика фінансово-економічної діяльності в останні кілька років переконливо доводить, що між фінансовим і реальним секторами не існує того зв'язку, на який вказують науковці, що дотримуються концепції монетаризму. Між фінансовим і реальним секторами існує відповідний розвив, який впливає на зміни, що відбуваються в кожному з них. Це підтверджується кризовими явищами як у фінансовому, так і реальному секторах. Так, в 90-ті роки ХХ століття в Україні функціонування фінансового сектору, його поступове зростання практично не впливало на якісні та кількісні позитивні зміни в реальному секторі. Більш того, на відміну від фінансового сектору реальний сектор економіки все більше впадав в занепад. Аналогічну ситуацію можливо бачити і в період кризи 2008-2010 та 2012 років. Негативні зміни у фінансовому секторі в 2008 році хоча і вплинули на реальний сектор, але цей вплив був опосередкований. Більший вплив на вітчизняний реальний сектор здійснили світові товарні ринки, коли попит на товари вітчизняної промисловості, перш за все, чорні метали та хімічну продукцію значно зменшився.

Отже, для української фінансової науки і практики на сучасному етапі розвитку фінансовий сектор хоча і має значний вплив на реальний сектор, але не виступає домінантою його стабільного економічного зростання.

Швидкий розвиток фінансових ринків наприкінці ХХ століття сприяв посиленню інтересу науковців до тематики механізмів впливу фінансово-кредитних відносин на процеси економічного зростання, а також особливостей їхнього прояву у різних економічних умовах. У той час в економічній науці зароджується новий напрям – так званий «новий монетаризм», а предметом досліджень його представників (Дж. Стігліц, Дж. Тобін, Р. Левін, А. Вайс та ін.) є канали, чинники та ефективні моделі впливу фінансово-кредитної системи на соціально-економічний розвиток країн [7, с. 26-28].

На сучасному етапі розвитку світової економіки великий інтерес у межах зазначеного наукового напрямку викликає теорія асиметрії інформації, яка також досліджує механізм взаємодії реального і фінансового секторів економіки. Так, Дж. Акерлоф і Дж. Стігліц доводять неможливість рівномірного розподілу інформації між покупцями (фінансово-кредитні установи) і продавцями (підприємства, що потребують фінансових ресурсів). Ця асиметрія інформації пов'язана з тим, що підприємство має свідомо більшу інформацію про ймовірність повернення позики,

ніж фінансово-кредитна установа, що дає йому перевагу. У свою чергу, фінансово-кредитний інститут, прагнучи подолати бар'єр асиметрії інформації і розуміючи прагнення підприємців, скептично ставиться до даних, представлених у кредитних заявах. При фінансуванні реального сектору проблема асиметрії інформації зіштовхується з особливостями функціонування фінансової системи. Фінансово-кредитні установи обмінюють грошові кошти на обіцянку повернути їх у майбутньому на певних умовах, тобто вибір об'єкта вкладання ґрунтується на принципі вищої очікуваної прибутковості. Основна частина інвестиційних ресурсів формується фінансовою системою, виходячи з чинної системи оцінок майбутніх доходів, тим самим фінансово-кредитні установи можуть як стимулювати інвестиційний процес, так і перешкоджати йому. В умовах асиметрії інформації компанії змушені платити премію за фінансування, яка залежить від стану балансів компаній, тобто для компаній з більш високим рівнем боргу вартість нових фінансових ресурсів буде вище, ніж для компаній з меншим обсягом заборгованості, що пізніше позначається на їх розвитку [7, с. 33-39].

Теорія асиметрії інформації знаходить своє реальне втілення у фінансовій науці і практиці в Україні. Концептуальні положення фінансової науки в Україні ґрунтуються як раз на тому, що між фінансово-кредитними інститутами і суб'єктами підприємництва реального сектору економіки не існують рівномірних стосунків. Це обумовлено різними причинами, але в значній мірі це обумовлено асиметрією інформації, що мають фінансово-кредитні установи і суб'єкти підприємництва. Асиметрія інформації породжує недовіру одних суб'єктів господарювання до інших, що в кінцевому підсумку призводить до постійного зростання фінансових ризиків при наданні фінансових ресурсів в позику. Асиметрія інформації суттєво впливає на формування абсолютно різних інтересів у фінансово-кредитних установ і підприємств реального сектору. Це є одним із спонукальних умов для більш високих процентних ставок за кредитними ресурсами, аніж цього реально вимагає економічна ситуація в Україні. Асиметрія інформації, а також абсолютно різні інтереси учасників руху грошово-кредитних ресурсів на протязі більш 20 років формує завищені процентні ставки за позиками як для суб'єктів підприємництва, так і для домогосподарств, що з одного боку, стримує економічний розвиток країни, а з іншого – зменшує попит на товари та послуги в Україні.

Таким чином, взаємодія реального і фінансового секторів економіки на основі теорії асиметрії інформації показує, що в розвинутих країнах фінансовий сектор є важливим елементом ринкової економіки, а інформаційна природа ринкового фінансування визначила інституційну зумовленість цього процесу. Водночас для ринково недостатньо розвинутих країн, зокрема України, теорія асиметрії інформації вказує на головні проблеми у відношеннях між фінансовим і реальним секторами економіки. Ефективна взаємодія між зазначеними секторами залежить від того, наскільки, по-перше, розвинута соціально-економічна система держави; по-друге, успішно інституціональна система збирає інформацію, необхідну для ринкового фінансування, забезпечує захист і достовірність інформації; по-третє, між учасниками руху грошово-кредитних ресурсів існують довіра і спільні фінансові інтереси, зокрема в отриманні прибутку чи зростанні вартості бізнесу.

У 90-х роках ХХ століття набув поширення ще один напрям економічних досліджень у сфері фінансово-кредитних відносин – «Фінанси і розвиток». Цей напрям в економічній науці пов'язаний з працею американських економістів Р. Кінга і Р. Левіна, які довели на основі детального дослідження показників 77 країн світу, що рівень фінансового розвитку дає змогу передбачити майбутні темпи економічного зростання. Автори дослідження ввели в обіг низку показників фінансового розвитку, а саме: а) фінансова глибина (відношення ліквідних пасивів фінансових посередників до ВВП); б) частка приватних банків у кредитах (відношення кредитів комерційних банків до загальної суми кредитів плюс активів центрального банку); в) частка кредитів приватному бізнесу (відношення суми кредитів для приватного бізнесу щодо загальної величини наданих кредитів); г) частка кредитів приватному сектору у ВВП. Порівнявши ці показники з показниками темпу зростання реального ВВП й основного капіталу на душу населення, а також темпів продуктивності за допомогою рівнянь регресії, учені довели істотний зв'язок між розвитком фінансово-кредитних установ і реальним сектором економіки [7, с. 56-65].

Проведений аналіз спонукав вчених зробити висновок, що фінансово-кредитні відносини є важливим фактором структурних зрушень в економіці (мова йде про створення нових виробництв, розширення існуючих підприємств, появу нових видів економічної діяльності тощо). Це можливо завдяки інвестуванню фінансовими посередниками грошових коштів у проекти з найвищою дохідністю. Зміни в технології виробництва приводять до зростання продуктивності праці, формують вищий рівень рентабельності; як результат інноваційні галузі отримують частину фінансових ресурсів, яку вилучають з традиційних виробництв і секторів економіки.

Таким чином, проведений аналіз наукових поглядів провідних зарубіжних економістів кінця ХІХ та ХХ століть, дав можливість узагальнити розробки представників різних наукових шкіл щодо ролі фінансово-кредитних відносин в соціально-економічному житті країни. Світові теорії щодо розвитку фінансово-кредитних відносин дали поштовх вітчизняним науковцям для принципового перегляду теорії фінансів і кредиту. Українські вчені-фінансисти виходячи із світових теорій фінансів і кредиту зробили наступні висновки, які були покладені в основу української фінансової науки.

По-перше, напрацювання світової наукової спільноти щодо фінансів і кредиту є значним теоретичним підґрунтям для формування сучасної фінансової науки в умовах ринкових перетворень в Україні.

По-друге, світові теорії фінансово-кредитних відносин базуються на об'єктивних законах і закономірностях розвитку ринкової економіки на протязі ХІХ-ХХ століть, а тому їх використання в розвитку вітчизняній фінансовій науці дасть змогу відійти від тих нежиттєвих командно-адміністративних постулатів, які були характерні для фінансової науки часів Радянського Союзу.

По-четверте, запровадження у фінансову науку і практику світових теорій фінансово-кредитних відносин дає можливість подолати значні фінансові проблеми, які були характерні на протязі всіх років існування України як самостійної держави.

По-п'яте, фінансова наука України значно збагатилася внаслідок опанування досвіду і напрацювань світової економічної думки з питань фінансово-кредитних відносин, що дозволяє формувати нові концептуальні засади розвитку фінансово-кредитної системи країни, забезпечити наукове підґрунтя для використання різних методів, способів та інструментів сучасного фінансового ринку, який за останні роки стає все більш вагомим джерелом фінансових ресурсів для вітчизняного реального сектору економіки.

По-шосте, фінансова наука в Україні збагатившись завдяки світовим теоріям фінансово-кредитних відносин почала формувати власну теорію фінансово-кредитної системи, в якій зростає роль індивідуальних та інституціональних інвесторів, фінансово-кредитних установ, фондового ринку та його інструментів.

По-сьоме, українська фінансова наука за останні 15-18 років збагатила світову фінансову науку принципово новими розробками, які розкривають механізми використання категорій фінансів і кредиту для поступового переходу від неринкової адміністративно-командної економіки до трансформаційної змішаної економіки, а потім до ринкової транзитивної економіки з поступовим переходом до розвинутої ринкової системи господарювання.

ВИСНОВКИ

Проведені дослідження дали змогу сформулювати наступні висновки.

По-перше, за період з кінця XIX до кінця XX століть світова економічна думка напрацювала значну кількість теорій фінансово-кредитних відносин, які мали великий вплив на розвиток соціально-економічної системи розвинутих країн світу.

По-друге, аналіз світових теорій фінансово-кредитних відносин дає змогу стверджувати, що без їх опанування та науково-практичного використання неможливі суттєві фінансово-економічні зрушення в соціально-економічній системі України.

По-третє, світові теорії фінансово-кредитних відносин суттєво вплинули на формування нової української фінансової науки, дали змогу перейти від політизованої фінансової науки, до фінансової науки, яка базується на об'єктивних економічних законах та закономірностях, тенденціях розвитку національної та світової економіки.

По-четверте, подальше опанування світових теорій фінансово-кредитних відносин дасть змогу більш ефективного їх впровадження в фінансово-кредитну систему України, що забезпечить зростання інвестиційної активності економічних суб'єктів, підвищення ролі фінансово-кредитних інститутів в економічному зростанні країни.

По-п'яте, в подальших дослідженнях є необхідність розкрити роль світових теорій фінансово-кредитних відносин на становлення та розвиток вітчизняної фінансово-кредитної системи.

Список літератури

1. Маршалл А. Основы экономической науки / А. Маршалл; В.И. Бомкин (пер. с англ.), Дж.М. Кейнс (предисл.). – М.: Эксмо, 2007. – С. 273.

2. Довженко М.В. Сучасна економічна теорія. Економічна нобелеологія: навч. посібник / М.В. Довженко. – К.: ВЦ «Академія», – 2008. – 335 с.
3. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж.М. Кейнс. – М.: Гелиос АРВ, 1999. – С. 230.
4. Семенов А.Ю. Розвиток економічної думки про роль фінансових установ в економічній системі (кінець ХІХ – ХХ століть) / А.Ю. Семенов // Вісник УБС НБУ. – 2010. – № 1(7). – С. 188 – 191.
5. Андрущенко В.Л. Фінансова думка Заходу у ХХ столітті: теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів: монографія / В.Л. Андрущенко. – Львів: Каменяр, 2000. – 303 с.
6. Вірменко В. Еволюція економічних поглядів на роль фінансових інститутів і їх місце в економічній системі / В. Вірменко // Банківська справа. – 2007. – №3. – С. 77 – 85.
7. Корнеев В.В. Фінансові посередники як інститути розвитку: монографія / В.В. Корнеев. – К.: Основа, 2007. – 192 с.

Воробьева Е.И., Воробьев Ю.Н. Мировые теории финансово-кредитных отношений и их влияние на становление и развитие финансовой науки в Украине / Е.И. Воробьева, Ю.Н. Воробьев // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: «Экономика и управление». – 2012. – Т. 25 (64). № 3. - С. 55-65.

Раскрыто основные мировые теории финансово-кредитных отношений. Исследована эволюция научных взглядов на финансово-кредитные отношения. Изучено влияние мировых теорий финансово-кредитных отношений на становление и развитие финансовой науки в Украине.

Ключевые слова: мировые экономические теории, финансово-кредитные отношения, финансовая наука.

Vorobyova E.I., Vorobyov Yu.N. The World theories of financial and credit relations and their influence on becoming and development of financial science in Ukraine / E.I. Vorobyova, Yu.N. Vorobyov // Scientific Notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. – Series: Economy and Management. – 2012. - Vol. 25 (64), № 3. – P. 55-65.

The basic world theories of financial and credit relations are exposed. The evolution of scientific looks is investigational to the financial and credit relations. Influence of world theories of financial and credit relations is studied on becoming and development of financial science in Ukraine.

Keywords: world economic theories, financial and credit relations, financial science.

Статья поступила в редакцию 11. 12. 2012 г.